

PŁUCE (179) sb

płuce n (18), **płu**ca pl t (69), płuca a. płuca (92); płuca *BierEz*, *Mymer*¹ *BielŻyw*; płuca *RejZwierc*, *Oczko* (4), *Calep* (5); płuca : płuca *Murm* (1:2), *FalZioł* (6:30), *GlabGad* (1:8), *BielKron* (1:1), *Mącz* (3:1), *SienLek* (3:17).

Teksty nie oznaczają é; w płuca a jasne.

sg N płuca (11). ◇ A płuca (7). ◇ pl N płuca (25). ◇ G płuca (54). ◇ D płucom (13). ◇ A płuca (41).
◇ I płuca (3); -ami (2), -(a)mi (1). ◇ L płuca (25); -ach (4), -ách (1) *BielKron*, -ach (20).

Sł stp, Cn: płuca, Linde XVIII w.: płuca, płuco.

*anat. Narząd oddechowy człowieka oraz zwierząt kręgowych; pulmo Murm, Myme*¹, *Mącz*, *Calep*, *Cn*; *pneumon Mącz*; *pulmunculus Cn* (179) : Krolu bárzo ímrodem dychafz/ Albo nie zdrowę [!] płuca maíż *BierEz* R3; Pulmonarius. Einer der do lungig íft. Który płuca wyełkye ma. Pneumonicus. Peripneumonicus *Murm* 70, 55; *Mymer*¹ 23; Na Płuczach wrzod: zową gi Pleura *FalZioł* ‡6e; wwarzisz żywokoít w pitim miedzie/ á bédziesz sie tego miodu napijać/ płuca kthore maia w íobie zgromadzenie ropy: wyczyfcisz *FalZioł* I 38c; BOlus armenus [...] íeft wzyteczny naprzeciw płynieniu krwi vfty ktora z płuca wychodzi *FalZioł* III 36a; A gdyby ktho vfułzywfy íego płuca kurzył po domowi [...] tedy wizytki węże [...] wypędzi *FalZioł* IV 4d; Lug. z popiołu dębowego/ íeft barzo dobri na lekarstwu ludziom y bydłu ktorem płuca íą obciążone *FalZioł* IV 52d; gdy sie ta flona/ ostra wilkoć [...] pułci na płuca/ czyni dychawicę *FalZioł* V 8v, ‡6c [2 r.], ‡6d [2 r.], ++7d, I 3b, 13a (39); Serce przyięcie żywota. Płuca chowanie wiatru. Wątroba íeft chowanie krwi człowieczy. *BielŻyw* 138; Bowiem iako sie płuca czyfcia kaflaním wczelnem ktore flegmę wyrzucza, tak też mózg kichaniem. *GlabGad* B8; Przeto człowiek dotąd trwa á nie zachnie sie poki w płuca wiatr sie zachowawa *GlabGad* C7v; Czemu pzoły, ofi, muchy y ínfze robactwa ta[k]owy głos [d]aią chocia íą bez płuca *GlabGad* D; Czo za członek íeft płuca. *GlabGad* D8v, C4v, C5v, C6, C7, C7v (21); ktoremu bydłciu przyroście żyłká do fercá/ álbo gdy sie mu zroftą płuca/ zową to oni [Żydzí] trefe/ nie íedzą go *BielKron* 465; [w Talmucie stoi, iż] kthoby zábił człowieka/ á okazał to iż íeft Trefe/ to íeft zrofté płuca miał/ niema grzechu ani winy. *BielKron* 465v, 127v; Pulmonarius, Który yáki niedoítátek á chorobę cierpi na płuca. *Mącz* 331a; Raritas in pulmonibus, Rzadkość w płuca/ to yeft/ pełna dziurek álbo purchátości. *Mącz* 347a, 307c, 331a, 335c, 447d; Płuca dwoy vrząd maia/ Sercućiem maíłto wezgłowia podłożony/ na ktorych leży/ á íwym rułzáním/ gorácość ferdeczną chłodzą *SienLek* 16v; częfty káfel/ plwoćiny z ropą/ á niegdy y ze krwią/ co wyplunie á ná ogień wpádnie/ bárzo śmierzí, á ten znák wlałny gnicia płuca. *SienLek* 92; Skothowy gnoy Máiovy vfułz/ á w gárníeć ná ogień wlož/ przykryy pokrywką dziurawą/ á on dym w gárdło pułczay/ komu fy płuca płuia álbo gniją. *SienLek* 93v, 9v, 35, 91v, 93, 93v [4 r.] (12); *RejZwierc* 33v; *Oczko* 34v; Epigloísis – íęziczek któri zamika krztán, abi na płuca napoy albo pokármnie przíszedł. *Calep* 367a; Peripneumaticus – Dychawiczni, płuca maiaći zaiąt, rzone [!]. *Calep* 783a, 875a.

*W połączeniu z określeniem gatunku zwierzęcia [w tym: ai (15), G sb (1); płuca + określenie (10), określenie + płuca (6)] (16): Płuca osle ítarwfy wypithe, Tefkliwoći káłzłowi pomagaią/ wątroba też od wielkiej niemocy dobra. *FalZioł* IV 4d; Wezmi płuca Líłzki íwieżey [...] vfułz íe dobrze [...] íłucz dobrze w mózdzierzu na proch/ potym tego prochu wložyc w sklenicę do dobrego miodu*

pitnego [...] y wypić *FalZioł* V 95, IV 3d, 8d, V 76 [2 r.], 95; Ieśli fye chcefz vchronić winem vpić: tedy ná czczo iedz wieprzowe płucá pieczone *SienLek* 57v; płucá ielenie [...] gdy ie w dymie vfufzy á ftárte z winem pić da/ ieft płucam chorym wielką pomocą. *SienLek* 93v; Ale gdy ná nim [*lonie niewieścim*] fadzele álbo rány iákíe fą/ fuche záięcze płucá/ zetrzeć/ á onym prochem záfypowác/ goi *SienLek* 118, 59v, 67, 85v, 107v, 148v.

W *połączeniach szeregowych* (19): Extá, Kałdun álbo wnątrze iáko wątrobá fyerce y płucá ut iecur, cor et pulmo. *Murm* 56; *FalZioł* †6d, I 78b, 101d, III 15c, V 7, 49v, 51; *GlabGad* D, D8, F; Siedm teź członkow w ktorich żywoth zależy człowieczy. Głowa/ płucza/ fercze/ wątroba / żołądek z ielity/ á dwie nercze. *KłosAlg* A3v; *Mącz* 112a; *SienLek* 16, 91, 93 *żp.*; té rzeczy/ które pochodzą/ álbo zaśiádły in visceribus/ iáko w mozgu/ w wątrobie/ w płucách/ w śledziónie/ w fercu [...] wodam tákowym vftápić więc mogą *Oczko* 13v, 14, 39v.

W *porównaniu* (1): Bowie^m płucza maia fíe iáko miech kowálki, biorąc w fię wiatr ku ochłodzi ferdeczney *GlabGad* E.

W *charakterystycznych połączeniach*: *płuca chore, małe, obciążone, suche, wielkie, zajątrzone, zdrowe, (z)ranione* (2), *zrosłe; płuca jelenie* (2), *koźłce, lisie, liszki, liszcze, ośle, skopowe, wieprzowe* (2), *wilcze* (2), *zajęcze* (4); *chropawość płuc* (2), *ciało, gnicie, mgłość, niemoc, obciążenie, ranienie, skazy, wyczyścienie, zdrowie; plwanie z płuc; choroba na płucach, wrzod, rany w płucach* (3), *rzadkość; płuca gniją (gnijące)* (4), *każą się, psują się; płuca miękzczyć, naprawiać, posilać, ranić* (2), *wspomagać, (wy)czyści(a)ć (czyścią się)* (15).

Zwrot: »na płuca chorowác« (1): Sok z biały Szánty ná poły z miodem czyfthym práżnym/ w fkorupie iáiowey zágrzey á dáy pić temu/ kto ná płucá choruie *SienLek* 93v.

Wyrażenia: »boleść (a. bolączka) płuc, w płucach, na płucach« [*szyk* 6:1] (4:2:1): fók mieczykow dany ku pitzu/ albo woda w ktorey wrzał [...] vfmierza boleftz w płutzach y w bokach *FalZioł* I 4a, †6c, I 26c, 67c, 123b, III 15a [2 r.].

»owrzedzenie płuc; owrzedziałe płuca« (4;1): Teź warzyć lifty dębowe/ babkę/ rożą/ pozimki/ lakriciją/ á to pić, owrzedzenie alboranienie [!] płuc goij *FalZioł* [115²]a, †6c, I 115d, III 23b, V 4v.

»płuc skażenie; płuca skażone« [*szyk* 2:1] (2;1): Remá/ álbo zálegánie w nośie/ ieśli fye częfto przygadza á długo trwa: oftrzegác fye áby Dycháwicá á fkażenie Płuc nieprzyfzło. *SienLek* 20, 16, 93v.

»zapalenie płuc« = *pneumonia Murm, Mącz; peripneumonia Murm, Calep* (4): *Murm* 70; *Peripneumonia morbus cum pulmo totus adficitur, Dycháwicá/ zápalenie płuc. Mącz* 291c, 307c; *Calep* 783a.

Szeregi: »piersi, ((teź) i) płuca« [*szyk* 19:3] (22): Teź wino w ktorymby wrzała fzańta/ zatkanie fleziony y wątroby otwiera/ pierfi teź y płucza z nieczyftoſci flegmiftich czyfci *FalZioł* I 85a; SŁazu wółkiego wódkę gdy kto pije [...] pierfi y płucza miękczy *FalZioł* II 11d; Teź ołowianey barwy vrina/ á zwłáfcza w poľrzodku vriny będącza. Znaminiuie pierfi y płucza być dręczone/ iáko dychawiczną niemoczą *FalZioł* V 2v, †5f, †6b, I 66a, c, 67c (22). [*Ponadto w połączeniach szeregowych* 5 r.]

»serce i płuca; serce z płucami« [*szyk* 4:2] (3;3): *GlabGad* Dv, D5v, Fv; *Diaphragma, Błónká* yeft we wnątrz od yednego boku do drugiego/ która dzieli zwierzchnie wnetrzności [!] od inſzych/

to yeft/ ferce s płucámi od wątroby s nerkámi. *Mącz* 84d; *SienLek* 16; *Calep* 318b. [*Ponadto w połączeniach szeregowych* 9 r.]

»płuca i wątroba« (4): Komu z vft żadnie czuchnie znamio(nuje) chorobę płuc albo wątroby *GlabGad* O2, D8v, E źp; Też Záięcze álbo lišie płucá y wątrobę vřufzywřzy vtrzeć ná proch/ zdrowe pić dycháwicznym. *SienLek* 85v. [*Ponadto w połączeniach szeregowych* 9 r.]

»płuca albo (i) wnątrze (a. członki wnątrzne)« [szyk 1:1] (2): *FalZioł* IV 28a; ludziem kařlącym zdrowe ieft picie miodu zwłázcza iařnego/ bowiem on wyřufa flegmę we wnątrzu albo przy płuczach wilgotną á zimną z ktorey kařzel pochodzi. *GlabGad* K. [*Ponadto w połączeniu szeregowym* 1 r.]